

Çağdaş Türk Kültüründe Radikal Değişim: Harf inkılabı

Hikmet Yaman

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özet

Türkler, tarih boyunca Göktürk, Uygur ve Arap alfabesi gibi alfabeler kullanmışlardır. Özellikle X.yy'dan itibaren Arap alfabesini kullanan Türkler, bu alfabeyi 1928'ekadar kullanmaya devam etmiştir. Ancak 19. Yüzyıldan itibaren Arap alfabesi tartışılmaya açılmıştır. Bu tartışmalar hızlanarak devam etmiş ve Cumhuriyet döneminde de Arap alfabesiyle okuma yazmanın zorluğu ve okuma yazma oranının azlığı gibi sebeplerle alfabenin değiştirilmesinin zarureti ifade edilmiştir.

Mustafa Kemal, bu tartışmalar sonunda çok önceden düşündüğü Arap alfabesinden Latin alfabesine geçişi 1928'de Harf inkılabıyla gerçekleştirmiştir. Böylece okuma yazmayı kolaylaştırmak, yaygınlaştırmak ve çağdaş muassır medeniyet seviyesinin üzerine çıkma hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alfabe, Çağdaşlık, İnkılap

Abstract

Turks have used alphabets such as Göktürk, Uyghur and Arabic alphabet throughout the history. Especially Turks who have used the Arabic alphabet since X century, they continued to use it until 1928. However, the Arabic alphabet has been open to debate since the 19th century. These debates continued at an accelerated pace and during the Republican period, it was stated that it was necessary to change the alphabet for some reason, such as the difficulty of reading and writing with the Arabic alphabet and the low rate of literacy.

Mustafa Kemal conducted the transition, which he had thought ahead, from the Arabic alphabet to the Latin alphabet by Alphabet Reform in 1928. Thus, it was aimed to make it easier to read and write, to spread and to exceed the level of contemporary monastic civilization.

Key Words: Alphabet, Contemporaneousness, Reform

Çağdaş Türk Kültüründe Radikal Değişim: Harf İnkılabı

Giriş

Türkiye Kurtuluş Savaşı'nın askeri aşamasını başarılı bir şekilde verdikten sonra siyasi inkılaplar safhasına geçmiştir. Yönünü batıya çeviren Türkiye Cumhuriyeti çağdaş muassır medeniyet seviyesinin üzerine çıkabilmek için yoğun bir inkılap evresi yaşamıştır. Köklü değişiklikleri ifade eden inkılap, Türk milletini geri bırakan eski kurumların yerini yeni kurumların ihdası olarak gerçekleştirmiştir. Bu inkılap hareketleri siyasi, eğitim, kültür, sağlık vb. alanlarda gerçekleştirilmiştir. Alfabe alanındaki inkılap hareketi de bu inkılaplardan birisi olup oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Türkler tarih boyunca Göktürk, Uygur, Arap alfabesi gibi alfabeler kullanmış olup, Arap alfabesi yaklaşık olarak X. Yüzyıldan 1928'e kadar kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde de tartışılan alfabe değişikliği Cumhuriyet Döneminde Latin alfabesinin alınmasıyla gerçekleşmiştir. Harf Devrimi, toplumun asıl yaşam ritmini belirleyen bir gelenekten kopuşu da ifade etmektedir.

1.Cumhuriyet Öncesi Alfabeler Ve Gelişmeler

Türkler tarih boyunca çeşitli alfabeler kullanmışlardır. Türk tarihinin ve edebiyatının ilk yazılı örnekleri olan Orhun Yazıtları Göktürk alfabesiyle yazılmış olup, Türklerin kullandığı ilk alfabedir. Yahya Akyüz, *“Günümüz Avrupa Uluslarının hemen hiçbirinin milli bir dil ve yazısının bulunmadığı bir dönemde Göktürkler ileri bir dil ve yazı ile taş üzerine yazarak bize çok değerli belgeler bırakmışlardır”* Akyüz (2016, s.11)ifadelerinde bulunmuştur.

Uygurlar (745-840) yılları arasında yaşamış bir Türk devleti olup, yerleşik hayata geçen ilk Türk devletidir. Uygurlar 14 harfli Soğd alfabesine bazı ekler eklenerek kullanılmıştır. Akyüz vd. (2016, s.14) Çinliler ile Araplar arasında gerçekleşen Talas Savaşı'nda Müslümanların yanında yer alan Türkler, Karahanlılar'ın İslamiyeti kabulü ile birlikte X. Yüzyıldan itibaren Arap alfabesini kullanmaya başlamış, Akyüz vd. (2016, s.21) ve XX. Yüzyıla kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin 1928 de Latin alfabesini kabulüne kadar devam etmiştir. Arap alfabesinin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte doğal olarak Arap kültürünün ve daha sonraları da Fars kültürünün ağırlık kazanmasına sebep olmuştur. Bu durum halk ile aydınlar arasında bir uçurumun oluşmasına sebep olduğu ifade edilebilir.

Arap alfabesi ile ilgili tartışmalar batılılaşmanın ivme kazandığı Tanzimat döneminde (1839) başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat döneminden Cumhuriyet dönemine kadar alfabe tartışmaları yaşanmıştır. Bu tartışmaların temelinde Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başlaması Avrupa medeniyetinin gözle görülür bir şekilde yükselmeye başlaması ve özellikle Batıya gönderilen Osmanlı bürokratlarının batıdan etkilenmesi ve batıdaki her şeyi iktibas etmesine sebep olmuştur. Matbaanın kurulması, orduya teknik eleman yetiştirmek için açılan okullar, Tanzimat'la başlayan aşırı batılılaşma, Türkçeyi özleştirme vb. çalışmalar Latin alfabesi tartışmalarının yaşanmasına ve kabul edilmeye çalışılmasına sebep olmuştur. Latin alfabesine alınmasına olumlu bakmayan Namık Kemal din değiştirme gibi baktığını, Halide Edip Adıvar'ın İslam yazısının atılmasının Türkleri zengin doğu kültüründen atacağı ve Türk –İslam birliğinin sonu olacağını ifade etmiştir. Buluç(Ankara, s.45-60)

Tanzimat döneminde dil ve yazı konusunda herhangi bir radikal değişikliğin gerçekleşmemesine rağmen dilin yenileşmesine vesile olan basın ortaya çıktığı ve bunun propaganda amaçlı kullanıldığı ifade edilmiştir. Çıkarılan gazetelerin dilinin herkesin anlayabileceği bir dilde olduğu ve Şinasi'nin Osmanlıca konuşmasına aykırı denemesine giriştiği, bu anlamda onun ilk grametikal anarşiyi başlattığı ifade edilmiştir. Berkes(2017, s.260-262)

Batılılaşma hareketleriyle beraber dilde sadeleşme hareketlerini Şinasi, Ali Suavi, Ziya Paşa gibi aydınlar dilde sadeleşmeyi hatta Arap alfabesi yerine Latin alfabesinin alınmasını istemişlerdir. Namık Kemal ise dilde sadeleşme hareketlerini savunmasına rağmen Osmanlıcaya ve İslam inancını benimsemesinden dolayı Arap alfabesinin terk edilmesini Müslümanlığı terk etmek olarak görmüş ve onaylamamıştır. Koçak(2009, s.300)

Berkes, harf sorunu ile ilgili olarak doğu milletlerinin dillerine Latin alfabesinin uygulanması fikrinin Avrupa'da ilk olarak Volney'in ortaya attığını, Arap harflerinin cahilliğin gelişmesinde rol oynadığını, Tanzimat ricalinin de bundan esinlendiğini ve Hoca Tahsin Efendi'nin Arap alfabesini soldan sağa yazmaya yeltendiğini belirtmiştir. Berkes vd.(2017, s.264)

Münif Paşa'nın da Volney ve Baron de Tott gibi Arap alfabesinin okuryazarlığı engellediğini ve cahilliğin yaygınlaştırdığını ifade ederek maarifi geliştirmek için reformlar yapmak gerektiğini belirtmiştir.

Azerbaycanlı Fethali Ahundzade'nin(1811-1875) Osmanlı Devleti'nin bilim adamlarıyla yazı konusunu tartıştığını hazırlamış olduğu projesini bilim kurumuna gönderdiği ifade edilerek bu projede cahilliğin nedeni olarak Arap alfabesini gösterdiği, yeni bir yazının alınmasında din açısından herhangi bir sakıncanın olmadığını ve yeni alfabenin yanında eski alfabenin de kullanılabileceği dile getirilmiştir. Berkes, Münif ile Fettali'nin Arap harflerinin ıslahı yerine direk Latin alfabesinin alınması fikrinin ağır bastığını tahmin ettiğini belirtmiştir. Berkes vd.(2017, s.264-265) Ayşe Osmanoğlu da II. Abdulhamit döneminde sarayda kullanılan malzemelerde Latin alfabesinin ağırlık kazanmaya başladığıdır. Osmanoğlu(2018, s.34) Karpat, Cumhuriyet döneminde gerçekleşen reformların neredeyse tamamının, Osmanlı Devleti döneminde de tartışıldığını ve bunlardan birisinin de Fettali'nin gündeme getirdiği ve Sultan Abdulaziz'in önüne konulduğu söylenen Arap alfabesi yerine Latin alfabesinin kabul edilmesidir. Ancak hazırlıklı olunmadığından ve tepkilerden çekinildiği için bunun gerçekleştirilemediğidir. Tanrıyar(2014, s.431-432)

II. Meşrutiyet döneminde de Hüseyin Cahit, Abdullah Cevdet, Celal Nuri, Kılıçzade Hakkı gibi Batılılaşma yanlıları Latin alfabesinin benimsenmesini, hatta orduda Enver Paşa daha kolay okunup yazılan ıslah edilmiş bir Osmanlı alfabesi kullanma girişiminde bulunmuş ancak, bu girişim savaş koşullarında denenmiş, fakat kullanışlı bulunmayıp hayata geçirilememiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Enver Paşa'nın harflerin üzerine hareke koyarak ve aralıklı yazılarak geliştirdiği "ordu elifbası" savaş koşullarında yerleşememişti. Koçak vd.(2009, s.300-301) Ancak bunun bir devrim hareketi olmadığını, bilinçli bir şekilde ortaya atıldığını ve Atatürk'ten önce Enver Paşa'nın devrimci olarak ortaya çıkarılmaya çalışıldığı ifade edilmiştir. Canpolat(1991, s.49-54)

2.Cumhuriyet Devrinde Harf Devrimi

Mustafa Kemal'in özellikle Samsun'a çıkmasıyla başlayan milli mücadele genelgeler ve kongreler ile hazırlık aşaması başlamıştır. Hazırlık aşamasından sonra

Doğu, Güney ve Batı cepheleriyle Ermeni, Fransız, Yunanlılara... karşı başarılı mücadeleler verildikten sonra siyasi ve inkılaplar safhasına geçilmiştir. Saltanatın kaldırılması ile başlayan inkılaplar Türk milletini son dönemde geri bırakıldığına inanılan bütün kurumların kaldırılmasını ve Türkiye'yi muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkacak yeni kurumların kurulması için seferber edilmiştir.

Atatürk'ün ifadesiyle devrimcilik *“Türk milletini son yüzyıllarda geri bırakmış olan kurumları yıkarak yerlerine, milletin en yüksek uygar gereklere göre ilerlemesini sağlayacak yeni kurumları koymuş olmaktadır.”* Kocatürk(2007, s.94) Dolayısıyla yapılan yenilikler köklü yenilikler olup, gelenekle bağların koparıldığı, aklın ve bilimin rehberliğinde yol alındığı bir dönem olmuştur.

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde Latin harflerinin kabulünün gündeme geldiği ancak kongre başkanı Kazım Karabekir'in bu fikre şiddetle karşı çıktığı ifade edilmiş, Latin alfabesinin İslam birliğini bozacağı ve bunu savunanların yabancıların propagandalarına alet olduklarını ifade etmiştir. Tongul(2004, s.112) Kazım Karabekir'in Latin alfabesine itirazını şu şekilde:

“Bugün hangi ecnebi ile görüşseniz ilk işiteceğiniz sözler: “Türkçe gayet güzel bir lisanıdır, kolaydır, fakat harfleri fenadır.”[...] Binaenaleyh, bugün bir kuvvet vardır ki, bu kuvvet bütün cihana karşı bu propagandayı yapıyor: Türk yazısı güçtür, okunmaz. Bendeniz bu meseleyle bizzat uğraştım [...] Acaba bu Latince kabul edilebilir mi? Bu kabul edildiği gün memleket her ü merce girer. Her şeyden sarf-ı nazar, bizim kütüphanelerimizi dolduran mukaddes kitaplarımız, tarihlerimiz ve binlerce cilt asarımız bu lisanla yazılmış iken [Latin harflerini] kabul ettiğimiz gün, en büyük bir felakette derhal bütün Avrupa'nın eline güzel bir silah verilmiş olacak, bunlar alem-i islama karşı diyeceklerdir ki, Türkler ecnebi yazısını kabul etmişler ve Hristiyan olmuştur. İşte düşmanlarımızın çalıştığı şeytanatkarane fikir budur...” Koçak(2015, C.2,s.388)olumsuz kanaatini ifade etmiştir.

Türkiye'nin son iki yüz yıldır süregelen modernleşme,, batılılaşma, batıcılaşma, sekülerleşme ve globalleşmenin beklentisi olarak gerçekleşen Harf Devriminin asıl devrim olduğunu, yapılanların ulus devlete meşruiyet kazandırmak ve imparatorluk bakiyesi bir toplumu ulusa dönüştürmek olduğunu ifade etmiştir. Arslan, Akli ve bilimin ön plana çıkarıldığı, tanrıli bilim yerine tanrısız bilim

üretilmeye çalışılarak modernleşmeye çalışıldığı bir dönemin son halkası olarak görmektedir. Arslan(2003,127-148)

Bernard Lewis, “...*Türk Devleti’ne ve halkına her geçen gün biraz daha laik (seküler), biraz daha milli, biraz daha modern ve az daha İslami bir karakter kazandırma amacına yönelik daha başka projeler hazırlanıyordu.*” İfadeleriyle Anayasadan devletin dini islam’dır maddesinin çıkarıldığını, böylece İslamiyet’in devletten kopartıldığını, ancak onu doğuya bağlayan ve Batılı milletler topluluğundan ayıran kudretli ve evrensel tek bir simge olan Arap alfabesinin kaldığını ifade etmiştir. Tanzimat’tan beri tartışılan bu durumun 1923 ve 1924 yıllarında da tartışıldığını ancak kabul görmediğini, 1927’ye gelindiğinde durumun artık değişmeye başladığını, tam hâkimiyet sağlandığını ve dinsel muhalefetin ciddi anlamda sindirildiği şeklindedir. Lewis(2009, s.371)

Geoffrey Lewis, “Trajik Başarı Türk Dil Reformu” adlı eserinde Harf Devrimi’nin amacını “*Türkiye’nin İslami doğu ile olan bağlarını koparmak, hem içte hem de Batı dünyası ile iletişimi kolaylaştırmaktı.*” ifadelerinde bulunarak XIX. Yüzyıldan başlayarak Latin alfabesiyle ilgili süreci, tartışmaları anlatmıştır. 1 Kasım 1928 de kabul edilmesini ve sonrası çalışmaları anlatarak 1920 ve 1930’ların Türkçesinin, yani Halide Edip Adivar, Sabahattin Ali, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Reşat Nuri Güntekin gibi yazarların dilini yitirmesi olarak ifade etmiştir. Lewis(2015, s.44-62)

Mehmet Kaplan, yazıyı insanoğluna ait her şeyin hatırası olarak ifade ederek yazının olması, olmaması veya değişmesinin bir milletin kültürüne ciddi etkiler yaptığını, bir geleneği yazının kurduğunu, bozduğunu ve yıktığını belirterek yazının önemini ifade etmiştir. Kaplan(2018, s.128)

Mehmet Kayıran, Kuran’ının Arap alfabesiyle yazılması Arap yazısına ve diline kutsallık, dokunulmazlık kazandırdığını, ancak Neşet Çağatay’ın da “Tanrının dili yoktur, ama her şeyi bilir ve vahiy yoluyla bildirir. Arap dili kutsal olsaydı; Kur’an’dan önce vahyedilen Tevrat’ın dili İbranice’nin ve İncil’in dili Süryanice’nin Arapçadan önce kutsal olmaları gerekirdi. Üstelik Arapların kendi icadı olan bir yazıları da yoktur; onlar yazıyı Fenikeliler ve Hirelilerden öğrendiler. Kutsal kitapların dili ve yazısı değil içerikleri kutsaldır.” İfadelerine yer vererek durumun

böyle olmadığını, dolayısıyla da Arap alfabesinin Türk dilinin ihtiyaçlarını karşılayamadığını ifade etmiştir. Kayıran- Metintaş(s.1-2)

Sovyet yetkililerinin S.S.C.B'nde konuşulan Türk dilleri için Arap alfabesi yerine Latin alfabesinin kabul edilmesinin Türkiye Cumhuriyeti'ne örnek ve cesaret getirdiğini, bu amaçla Milli Eğitim Bakanı Necati'nin alfabenin değiştirilmesinin siyasi önemi üzerinde, Mahmut Esat Bozkurt Latin alfabesinin üstün özellikleri üzerinde, Hamdullah Suphi Tanrı Över'in Latin alfabesinin zarureti ve eski edebiyatın çürümeye mahkum olduğu üzerine konuşmalar yaparak propaganda faaliyetlerine giriştikleridir. Mustafa Kemal'de Sarayburnu'nda halka yaptığı şu konuşmasında *“Arkadaşlar bizim ahenkli, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bu lüzumu anlamak mecburiyetindeyiz. Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmek gerek. Her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki bir milletin, bir toplumun yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni doksanı bilmezse bu ayıptır... Bu hata bizde değildir. Türk'ün seciyesini anlamayarak kafasını bir takım zincirlere saranlardadır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız.. hataları tashih edeceğiz. Bu hataların tashih olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim... Milletimiz yazısıyla, kafasıyla bütün uygarlık aleminin yanında olduğunu gösterecektir.”* Lewis vd.(2009, s.372-373)alfabe değişikliğine ciddi anlamda işaret etmiştir.

Latin alfabesi tartışmalarıyla ilgili olarak Hüseyin Cahit Yalçın'ın İzmir Gazeteciler Cemiyetinde Mustafa Kemal'e Latin alfabesini ne zaman kabul edecekleri sorularının yönelttiği ancak Mustafa Kemal'in soruları iyi karşılamadığı ifade edilmiştir. Ancak bu tartışmalara son verilmediği ve gazetelerde bu konunun sürekli işlendiği, Latin alfabesi sayesinde okumanın kusursuz ve çabucak gerçekleşeceğini daha da kolay olacağını ve en önemlisinin de Türk kafasının, köklerine kadar Arap kaynaklarından sökülerek milli bir nitelik alacağını ifade etmiştir. Alfabenin kabul edilmesiyle de okuma yazmayı yaygınlaştırmak için Millet Mekteplerinin açıldığını, Mustafa Kemal'in çıktığı yurt gezileriyle de gezici alfabe hocası yaptıdır. Atay(Baskı tarihi yok, s.507-512)

Ziya Gökalp, dil tartışmaları ile ilgili olarak İstanbul'da iki Türkçe olduğunu, bunlardan birisinin konuşulup da yazılmayan İstanbul Türkçesi diğeri ise yazılıp da konuşulmayan Osmanlı lisanıdır. Bu iki tezat durumun sıkıntılara sebep olduğunu ifade ederek başka yerde bu ikilemin olmadığını belirtmiştir. Hepsinde konuşulan dil ile yazılanın dilin aynı olduğunu belirterek, bu ikilemin sadece İstanbul'a mahsustur. Bu hastalığın tedavisinin halka mal olmuş İstanbul Türkçesinin yazıda da kullanılmasıyla mümkün olduğunu belirterek buna da “yeni lisan”, “güzel Türkçe”, “yeni Türkçe” isimleri verilmiştir. Gökalp(2014, s.92-93)

Harf Devrimi ile ilgili olarak Afet İnan, Atatürk'ün Devrimcilik ile ilgili sözlerini hatırlatarak eğitim ve öğretim sorununun en önemli devrimi, Harf Devrimi ile gerçekleşen Arap alfabesi yerine Latin alfabesinin kabul edilmiş olmasıdır. Mustafa Kemal'in bu mesele üzerinde öğrenim devresinde ve askerlik hayatı sırasında iştiğal olduğunu ifade ederek I. Cihan Harbi sırasında(1918) yazarak kendisine verilen notta “ *Benim elime büyük bir selahiyet geçerse ben ictimai hayatımızda istenilen inkılabı bir anda bir “Coup” ile tahakkuk edeceğimi zannederim...Halkı yeni fikirlere eğitmek ve öğrenim durumunu yükseltmek gerekir. Aydınlar halkı kendi seviyelerine çıkarmalıdır. Bunun anlamı toplumun öğrenimini yeni ve kolay usullerle sağlamaktır.*” İfadeleridir. Ayrıca, Erzurum Kongresi'nin bittiği akşam Mazhar Müfit Kansu'ya aldırıldığı notlardan birisinin de Latin alfabesinin kabul edileceğidir. İnan(1991, s.79-83) Dolayısıyla Arap alfabesinin kaldırılmasının neredeyse Atatürk'ün ilk yıllarına kadar gittiği şeklinde olup yeri ve zamanı gelince gerçekleştirmek için harekete geçtiğidir. Uygulamalarına da baktığımızda yapmış oldukları inkılapları zamana yaymış olmasıdır. Böylece toplumun gönlünü alarak hareket etmiştir.

Ahmet Cemil Ertunç, Harf Devrimi ile ilgili alıntılacağı cümlelerle Türkiye'de yeni düzenin oluşturulması ve geniş kültür devrimi aracılığıyla hemen her alanda sıfırdan başlama girişimlerinin başladığıdır. Alfabe değişikliğinin geleneksel değerlerden kopmanın en önemli unsurlardan biri olduğudur. Diğer inkılaplarda olduğu gibi bu değişikliği yaparken gerekçelendirmek gerektiği, yapılan gerekçelerde okuma yazma oranının az olması, zor olması gibi gerekçelerdir. Yükseköğrenimin bu zor alfabenin terk edilmesine bağlı olduğunu belirtmelerine rağmen böyle olmadığını, istenilenin kültür değişmesini gerçekleştirmek ve Arap

kültüründen kurtulmak, geçmişi unutmak ve yeni kimlik kazandırmak olmasıdır. Ertunç(2005, s.166-167) Ertunç, yapılan gerekçelerin çok sağlıklı olmadığını, Arap alfabesiyle okuyup yazmanın kolay olduğunu, Ertunç vd.(2005, s.192),Bahriye Üçok'ta Arap alfabesiyle ilgili okuma yazmanın zorluğunu anlatmasına rağmen kısa bir not tutması ve acele edilmesi gereken bir durumda çabuk olsun diye Arap harfleriyle yazdığını belirterek aslında durumun böyle olmadığı çelişmesine düşmüştür. Üçok(1991, s.143) Harf devrimi ilgili Rıza Nur da yapılanın bir oldubittiye getirildiğini ve iddia edildiği gibi okuma yazmayı kolaylaştırmadığını daha da zorlaştırdığını iddia etmiştir. Nur(1992, 351-355)

Hayatın her alanında yapılan inkılaplarla bir değişim ve dönüşümün içerisine girilmiştir. Dinsel ya da kutsal olarak görülen ya da nitelendirilen her şey de bir değişime gidilmiştir. Berkes, Çağdaşlaşma 'da asıl sorunların kutsal sayılan alanların etkisizleştirilmesi sorunu Berkes vd. (2017, s.23) olduğundan yola çıkılarak bu konuda şapka ve takvim sorunlarından sonra en kapsamlısı ve önemli olanın yapılan Harf Devrimi olduğudur. O, XIX. Yüzyıldan başlayıp, Meşrutiyet ve İzmir İktisat Kongresinde bu konu ile ilgili tartışmalar yaşandığını, Atatürk'ün Latin alfabesinin alınmasının en ateşli yanlılarından olduğunu ve 3 Kasım 1928'de çıkarılan kanunla alfabenin alındığını ifade ederek bu devrimin tarih ve dil sorunlarındaki aşamasının başlangıcı olduğudur.

Gotthard Jaschke, Mustafa Kemal'in başından beri ilerlemenin öncüsü olarak batı uygarlığını gördüğünü ve şeriaata bağlı kalınamayacağını söyleyerek Latin alfabesiyle ilgili de Latin alfabesinin ciddi anlamda islam dünyasından ayrıldığını ifade ederek daha önce yapılan inkılapların da bu kopuşu gerçekleştirmek için olduğu şeklinde ifade edilmiştir. Bayur(1985, s.82)

Atatürk döneminde Cumhurbaşkanlığı Genel sekreterliğini yapan Hikmet Bayur, Atatürk'ü devlet işlerinin yanı sıra Harf devrimi ile alakalı bulduğunu, bunun için çalışmalar için de olduğunu ve kendisinin içerisine girdiği çevrenin de Arap alfabesinin kaldırılarak yerine Latin alfabesinin kabul edilmesi gerektiği kanaatinin oluştuğunu ve hazırlanan tasarının 1928 de açıklandığını ifade etmiştir. Bu tasarımı aydınların ve aydın geçinenlerin kabul ettiğini yalnız İslam dininin Arap harflerine bağlı olduğunu düşünenlerin karşı çıktığını belirterek şu anısına yer vermiştir:

“Türk alfabesinin değiştiği haberi çıkınca, Diyarbakır’da parti müfettişi olan Hasan Reşit Tankut, kendisine ne oluyoruz diye başvuran ileri gelen partililere, görmüyor musunuz yeni alfabe a,b,c,d, yani abced le başlıyor. Abced kuranda vardır. İslamiyete yakışan bunlardır diyerek, onları şaşırtmış ve şehirde abced, kuran da var mıdır, yok mudur atışmaları arasında asıl sorun kaybolmuştur.” Bayur(1991, s.75-78)

Cemil Koçak, Latin alfabesinin alınmasıyla ilgili değerlendirmesinde bunun sadece teknik mesele olmadığı, siyasi, ideolojik ve kültürel endişeler taşıdığıdır. Bunun için Latin alfabesinin gündeme getirilmesinde sonra ilk karşı çıkanların başında Namık Kemal’in geldiğini, Hüseyin Cahit Yalçın’ın ciddi anlamda eleştirilere maruz kaldığını ve alfabenin İslam’ın ayrılmaz bir parçası olarak görüldüğünü ifade etmiştir. Cumhuriyet döneminde de tepkiyle karşılandığını, bu tepkiyi azaltmak için milli sıfatıyla dengelenmeye çalışıldığını ifade etmiştir. Ancak alfabe de olağanüstü bir seferberlik başlatılmasına rağmen üzerinden elli yıl geçmesine rağmen okuryazar oranın iddia edildiği gibi yüzde ellinin üzerine ıkamadığıdır. Koçak(2016, s.156-159)

İsmail Arar, yeni alfabenin halk arasında Gazi Alfabe olarak adlandırıldığını bunu da İsmet İnon’nn Hakimiyet-i Milliye’ye verdiği bir demeçte geçtiğini ifade ederek, Harf devriminin amacının, Milleti cehaletten mmilikten kurtarmak için kısa sürede tümünü okur yazar hale getirmek ve güzel asil Türk dilini yabancı etkilerden kurtarıp kendi öz benliğine kavuşturmak olarak ifade etmiştir. Burhan Belge’nin harf devriminin amacını *“Harf İnkılabı, inkılabımızın en stratejik , inkılap sevkulceyşine en uygun bir hareketidir. Bu inkılapla, Gazi, yetişen neslin hatt-ı ri’catini kesmiştir. Yetişen nesil, yazılmışın tesirinden kurtulacak, yazılanın ve yazılacağın tesirine girecektir”*, İsmet İnon ise *“ Harf inkılabı bir okuma yazma kolaylığına bağlanamaz. Okuma yazma kolaylığı Enver Paşa’yı tahrik eden sebeptir. Ama Harf inkılabının bizde tesiri ve büyük faydası, kültür değişmesini kolaylaştırmasıdır. İster istemez Arap kültüründen koptuk. Arap kültürünün ve Arap dilinin tesiri hakkında yeni nesiller bizim kadar fikir edinemezler...Osmanlılar devrinde, edebiyat vesilesiyle dil ihtiyacı genişledikçe san’atı Arap dili üzerinde işlemek hevesi milli kültürü zayıflatmıştır. Bizim devrimizde Latin harflerine geçmek Türk dilini ve milli kültürü kurtarmak için esaslı bir etken olmuştur.”* Arar(1991, s.147-149)İfadeleridir.

Milli Eğitim Bakanlığının 2008 baskısıyla liselerde okuttuğu ders kitaplarında da Arapçanın Türkçenin yapısına uygun olmadığı, öğrenilmesinin ve yazılmasının zor olduğu, halkın yüzde doksanın okuma yazma bilmediğinden dolayı, yapılan çalışmalar sonucunda Latin alfabesine geçildiği şeklindedir. Kara(2008, s.208-209) 2015 baskısında da aynı şekilde Arap alfabesinin Türk diline uymadığını, Cumhuriyetin ilanından sonra çağdaş ve modern ülkeler seviyesine ulaşmak ve daha rahat okuyup yazmak için Latin alfabesinin kabul edildiği ifadeleridir. Ürküt(2015, s.136)

Tevhidi Tedrisat ile eğitim ve öğretim tek bir çatı altında birleştirilerek Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmış ve devletin denetimine alınmıştır. Eğitim – Öğretimde laikliğin ilk aşaması olarak kabul edilen bu kanundan sonra toplumu eski din geleneklerinden kopartmanın en etkin yolunun yapılan Harf devrimi olduğu, herkesin yeni alfabeyi öğrenmek için millet mekteplerine gitmek için zorunluluk getirildiği, dinsel kitaplar dahi olsa Arap alfabesinin yasaklandığıdır. Shaw(1983, 456-457) Naci Bostancı, Türkiye Cumhuriyeti'nin imparatorluk bakiyesi topraklar üzerinde kurulan bir millet devlet olduğunu ve yeni bir millet inşa edebilmek, geçmişle olan bağlarını koparabilmek amacıyla eğitim, sosyal, ekonomik, laiklik... gibi alanlarda inkılaplar yapılmıştır. Bu inkılapların en önemlilerinden birisi de Harf devrimi ve Harf devrimini yaygınlaştırmak için açılan Millet Mektepleridir. Bostancı(2002, s.68-71)

Türkiye Cumhuriyeti'nde Arap alfabesinin terkedilerek yerine Latin alfabesinin alınmasının yeni harflerin Türkçeye uygunluğu, öğrenme kolaylığı, okuryazarlık oranını artıracığı umuduna dayandırılmasına rağmen, asıl amacının Osmanlı- İslam geleneğinden kurtarmak olduğu şeklinde ifade edilmiştir. Tunçay(2005, s.232)

SONUÇ

Türkler tarih boyunca çeşitli alfabeler kullanmışlardır. İlk olarak Kök- Türk (Göktürk) alfabesini, Uygurlar döneminde Uygur alfabesini ve sonradan Araplarla olan etkileşimleriyle de Arap alfabesini kullanmaya başlamışlardır. Özellikle Arap alfabesi uzun yıllar kullanılmış olup, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemine kadar sorunsuz bir şekilde kabul görmüştür. Ancak, Osmanlı(İslam) medeniyetinin Batı karşısında gerilemeye başlaması Batı medeniyetinin örnek alınmasına sebep

olmuştur. Tanzimat döneminde Batı'yı tanıyan Osmanlı bürokratlarının teşebbüsleriyle batı rol model olarak alınmaya başlanmıştır. 1860'larda Münif Paşa ile başlayan tartışmalar Cumhuriyet dönemine kadar ivme kazanarak devam etmiştir.

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte, inkılapları belirli bir sürece yayarak Mustafa Kemal, çağın gerisinde kaldığı kurumların yerine dönemin şartlarına uygun kurumları yerleştirmeye çalışmıştır. Bunu sürece yaymanın temelinde de inkılapların özümsemesini sağlayarak toplumun tepkilerini en aza indirmek olmuştur.

Bu inkılaplardan birisi de Latin alfabesinin kabulüdür. Söz konusu alfabenin kabul edilmesi için uygun ortamın oluştuğunu gören Mustafa Kemal Paşa, Arap alfabesi ile okuma yazmanın zorluğu, okuma oranının düşüklüğü gibi nedenlerin yansırı Batılılaşmayı hızlandırma ve gelenekle olan bağları kesip modernleşmek amacıyla Latin alfabesinin kabul edilmesini istemiştir. Bu amaçla, 9 Ağustos 1928 de Sarayburnu'nda bir parkta alfabenin tanıtımını yapmış, 1 Kasım 1928 de meclis Latin alfabesi (Türk harfleri) kanunu kabul etmiş, 3 Kasım 1928 de de Yeni Türk harflerinin kabul ve tatbiki ile Resmi gazetede yayınlanmasıyla birlikte yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe girmesiyle birlikte tam bir eğitim- öğretim seferberliği başlatılmış, başta Mustafa Kemal olmak üzere bütün ilgililer bu anlamda sahaya inmiştir. Okuma yazmayı yaygınlaştırmak amacıyla millet mektepleri açılmış ve Arap alfabesi ile okumak ve yazmak yasaklanmıştır.

Eski endişelerin geride kaldığı bugünlerde, tarihi ve kültürel sürekliliğin sağlanmasının toplumların geleceğine olan etkisi çok daha fazla hissedilmektedir. Özellikle, dil engelinden ötürü Cumhuriyet dönemi öncesi metinleri anlama ve yorumlama noktasında araştırmacıların tecrübe ettiği zorluklar bu tarihi ve kültürel süreklilik olgusu bağlamında anlamlıdır. Bu düşüncelerden ötürü, Osmanlıca – Arap alfabesinin kültürel ve tarihi süreklilik noktasında oynadığı ve oynayabileceği rol yabana atılmaması gereken önemli bir husustur.

Kaynaklar

1. Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi, Ankara, 2016.

2. Arar, İsmail, “Gazi Alfabetesi”, Harf Devrimi’nin 50. Yıl Sempozyumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
3. Arslan, Hüsametdin, “Aydınlanmış Devlet Himayesinde Bilim: 1933 Türk Üniversite Devrimi Ve Sürgün Alman Bilim Adamları”, Türklük Araştırmalar Dergisi 13-14(2003), İstanbul.
4. Atay, Falih Rıfki, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul, (Baskı Tarihi Yok).
5. Bayur, Y.Hikmet, “*Cumhuriyet Devrinde Atatürk’ün Önderliğinde Harf Devrimi*”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
6. Berkes, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017.
7. Bostancı, M.Naci, *Cumhuriyetimiz*, Vadi Yayınları, Ankara, 2002.
8. Buluç, Sadettin, Osmanlı Devrinde Alfabe Tartışmaları için bkz. *Harf Devrimi’nin 50. Yılı Sempozyumu*. Ankara , 1991.
9. Canpolat, Mustafa, Osmanlı Devrinde Alfabe Tartışmaları için bkz. *Harf Devrimi’nin 50. Yılı Sempozyumu*. Ankara – 1991.
10. Ertunç, Ahmet Cemil, *Cumhuriyetin Tarihi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2005.
11. Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Salkımsöğüt Yayınevi, Konya, 2014.
12. Harf Devrimi’nin Kütüphaneler Açısından Önemi Tartışmaları için bkz. *Harf Devrimi’nin 50. Yılı Sempozyumu*. Ankara – 1991.
13. İnan, Afet, *Harf Devrimi’nin 50. Yılı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
14. Kara, Kemal, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük*, Önde Yayıncılık, İstanbul, 2008.
15. Kayıran, Mehmet- Metintaş, Mustafa Yahya, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/55551>(19.07.2018).
16. Kocatürk, Utkan, *Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2007.
17. Koçak, Cemil, *Tek Parti Cumhuriyet Ve Şefler Dönemi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016.
18. Koçak, Orhan, “1920’lerden 1970’lere Kültür Politikaları”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
19. Koçak, Orhan Kemal, *Türkiye’de Reform Geleneği Açısından Dil ve Yazı Sorununun Dönüşümü Ve Harf Devrimi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2009.

20. Kaplan, Mehmet, *Kültür ve Dil*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2018, s.128.
21. Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Arkadaş, Ankara, 2009.
22. Lewis, Geoffrey, *Trajik Başarı Türk Dil Reformu*, Çeviribilim Yayınları, İstanbul, 2015.
23. Nur, Rıza, *Hayat ve Hatıratım*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1992.
24. Osmanoğlu, Ayşe, *Babam Sultan Abdülhamid*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2018.
25. Üçok, Bahriye, Harf Devrimi'nin Kütüphaneler Açısından Önemi Tartışmaları için bkz. *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu*. Ankara - 1991, s. 143.
26. Ürküt, Mahmut, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük*, Ata Yayıncılık, Ankara, 2015.
27. Shaw, Stanford J. Shaw, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, e Yayınları, İstanbul, 1983.
28. Tunçay, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek- Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.
29. Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985.
30. Dağı Delen Irmak, Kemal H. Karpat Kitabı, Söyleşi: Emin Tanrıyar, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s.431-432.
31. Tongul, Neriman, [http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ankuayd/article/viewFile/5000003259/5000003779\(07.04.2018\)](http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ankuayd/article/viewFile/5000003259/5000003779(07.04.2018)).